

Корнієнко В. О.

(Вінницький національний технічний університет),

Добіжа В. В.

(Вінницький навчально-науковий інститут економіки Тернопільського національного економічного університету)

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЛАДНОЇ ЕЛІТИ

Проаналізовано сутність владної еліти в зміст якої традиційно вкладають два підходи: перший розглядає його як вибрану соціальну меншість, другий — як певну духовну якість, з позиції якого досліджено питання політичної культури владної еліти.

Ключові слова: владна еліта, політична культура, соціальна меншість, українська еліта

Визначаючи різні підходи до розуміння політичної еліти, зауважимо, що перший підхід вирізнявся акцентом на спадковість, родові традиції — тому це була елітарність родова, а не особиста. Духовна ж еліта вирізнялася витонченістю, великодушністю, здатністю до пожертви, чітким розумінням поняття честі, твердості й незламності слова, милосердя тощо. Як писав М. Бердяєв, “... аристократ не прагне будь-що підніматися догори, він від початку відчуває себе нагорі... Боротися за успіх і підвищення — не аристократично...” [

1, 105]. Разом з тим, як показав історичний досвід, фактично всі революції, що за своєю суттю пов’язані з кардинальною зміною існуючих відносин, насамперед спрямовували свій удар на представників духовної еліти.

Так, розмірковуючи про співвідношення соціальних та етноісторичних складових у структурі і функціонуванні політичної нації, відомий український політолог І. Варзар [2], згадує важливе висловлювання А. де Сен-Симона. Осмислюючи наслідки великої Французької революції кінця XVIII ст., А. де Сен-Симон доходить сумного висновку: в результаті глибинних потрясінь у товщі народного етномасиву, “воюючої з усім навколишнім світом країни”, “на поверхню, як піна, виповзає простолод”... Це теж еліта народу, але не верхніх освічених шаблів... Це елітне “дно пригніченого суспільства” своєю неосвіченістю і політичною апатією зумовлює піднесення на п’єдестал політичного управління суспільними справами тих “главарів-поводирів”, призначення яких у збентеженому і неструктурованому суспільстві “убогість духу, забобони, лінощі, жага до минутих задовольень”. Унаслідок бодай і короткого періоду “панування донного політичного простолоду” у суспільстві мало-помалу

встановлюється “порядок, за якого в усіх різновидах занять ні на що не здатні люди управляють людьми здібними...” [3, 218-219].

Нічого і говорити про те, що ці проблеми повною мірою стосуються й нашої української дійсності. Молода “буржуазія” — нувориші, президенти і директори різноманітних комерційних компаній енергійно пробиваються до верхніх східців соціальної піраміди, претендують на депутатство у Верховній Раді. Ця нова “владна еліта”, намагаючись вичавити стару, не висловлює сьогодні щиро своїх правдивих намірів: вона зображує себе як духовного лідера української нації, та, насправді, це далеко не так. Лакмусовим папірцем її сутності якраз і є, на погляд дисертанта, рівень політичної культури.

Слід погодитися з О. Бабкіною, яка зазначає, що сьогодні “існує суперечність між продекларованими нормами і реальними можливостями та бажаннями їхнього втілення”. Основна причина ситуації, на її погляд, “недостатній рівень політичної і правової культури, як всього суспільства, так і його еліти”. Саме сьогодні яскраво виявляється невміння і, головне, небажання еліти бути захисницею нації чи через певні суб’єктивні причини, чи причини об’єктивні, в тому числі, й надто невисоку політичну культуру самої нашої правлячої еліти. На думку А. Яцько, сьогодні проблема соціально-психологічного і духовного розколу в суспільстві, насамперед, між елітою і простим народом, взагалі є проблемою національної безпеки будь-якої держави [4, 34].

Отже, тому в усій царині проявів політичного функціонування української еліти дисертанта найбільше приваблює пошук саме в області її політичної культури. Та й аналіз політичних процесів і задіяних у них політичних суб’єктів неможливий без врахування політико-культурних чинників. Це підтвердили свого часу політологи Г. Алмонд і С. Верба, зазначаючи, що гарантом ефективності і стабільності демократичної системи може бути лише відповідна політична культура суспільства [5, 498]. Вони зазначали також, що в елітах суспільства повинна бути нагромаджена певна “критична маса” демократичних ідей і установок, а носії цих ідей повинні одержати вирішальну перевагу в правлячих елітах.

Ми поділяємо позицію й одного з найбільш авторитетних представників соціології Р. Дарендорфа, який існування політичної культури та функціонування “політичного класу” пов’язує безпосередньо [6]. Та й відомий український вчений, державний і громадський діяч В. Липинський, наприклад, “національну аристократію” та генеровані нею “політичні цінності” теж розглядав у прямому функціональному зв’язку [7, 253].

Таким чином, зв’язок між політичною культурою еліти і “якістю” результатів політичних реформ та політичних процесів в цілому в будь-якій країні є очевидним. Тому зазначимо, що і з практичної точки зору розв’язання даної проблеми є нагальною для нашого суспільства.

Звичайно, що досліджуваний об’єкт та предмет дисертаційної роботи також потребують визначеності такої провідної категорії як “політична культура”. Адже саме поняття “культура” несе на собі надзвичайно

велике семантичне навантаження. Слід погодитися з А. Карнаух в тому, що складність політичної культури як різнорівневого і багатофункціонального явища зумовлює застосування у вивченні його різних методологічних підходів: філософського, соціологічного, психологічного, гносеологічного, аксіологічного, нормативного, гуманістичного, комунікаційного, інформаційного та інших, що взаємодіють в рамках наукової методології [8, 37].

За підрахунками сучасних дослідників у семантичному значенні поняття „культура” можна виділити щонайменше 500 значень [9, 232]. У сучасній політологічній літературі можна знайти від сорока до двохсот визначень поняття “політична культура”, іноді подібних, а іноді принципово відмінних за рядом критеріїв, що дозволяє розгалузити їх на декілька підходів: психологічний (школа Г. Алмонда), комплексний узагальнений (Д. Мервік, Р. Такер, Л. Дітмер), об’єктивістський (нормативний) (Л. Пай, Д. Пол), евристичний (С. Хантінгтон), соціопсихологічний (Р. Карр, Д. Гарднер, Ю. Тихомиров), аксіологічний та в його межах бінарний [10, 230], суб’єктивний, біхевіористський, культурологічний [11, 205], синтетичний (П. Сас) [12, 24].

З огляду на існування проблеми співвіднесення перерахованих підходів щодо сутності політичної культури, політичну культуру ми розглядаємо, передусім, як сукупність орієнтацій у сфері політичної свідомості й поведінки.

Власний концептуально-методологічний підхід автора базується на розумінні феномену політичної культури, як нейтрально-ціннісного і синтезованого поняття. Такий підхід, на наш погляд, дозволяє не вдаватися до неконкретних розмірковувань з приводу рівня, обсягу, глибини та інших подібних показників. Адже політична культура настільки складне і комплексне явище, що цілком природно поєднує ментально-суб’єктивістські, біхевіористські та культурологічні прояви. Абсолютизація якогось одного з них не може бути ефективним методом дослідження, більш того, може призвести до зведення складних за своєю природою сутностей до простіших і таким чином перешкоджати об’єктивному відображенню дійсності.

Автор повністю поділяє точку зору Б. Цимбалістого, який підкреслював: “Немає народу, що не мав би політичної культури. Народи різняться лише типами чи формами політичної культури” [13, 94]. Звідси, “всі цінності,— на думку Є. Макаренка та О. Коваль, — сформовані людиною в різних галузях життя можуть орієнтувати її в процесі оволодіння політичними об’єктами” [14, 9], але їх успішний об’єктивний аналіз можливий лише за умови використання синтезованого підходу.

Нагадаємо, що поняття “політична культура” запроваджене мислителем епохи Просвітництва І. Гердером [15, 333, 368], а перше її наукове потрактування було здійснене В. Липинським. Концептуальне осягнення феномену політичної культури західними суспільствознавцями розпочалося з робіт Г. Алмонда і С. Верби, які, як широко відомо, розробили типологію політичної культури: а) “паройкіальний” тип, який

характеризується повною відсутністю у населення знань про політику і політичну систему з повним відривом від них; б) “підданський” тип, для якого характерна пасивна політична поведінка, виключна орієнтація на панівні цінності при дуже слабкому їх осмисленні; в) “партисипативний” (від англ. participation – участь). Цей тип кваліфікується як “активістський”, де індивідууми беруть активну участь в політичному житті, намагаються впливати на процеси прийняття рішень, уміло артикулюють власні інтереси. При цьому виконують і з повагою ставляться до уже прийнятих рішень.

У науковому дискурсі з приводу витлумачення сутності політичної культури в цілому чи окремих її аспектів брали участь такі видатні західні суспільствознавці, як М. Бернштейн, Х. Екштейн, Р. Фаген, Р. Інглхарт, М. Карр, Р. Лейн, Х. Мак-Клоскі, Р. Патнам, Л. Пай, Р. Такер та ін.

Частково ця проблема досліджувалась і в працях науковців колишнього СРСР. Робилось це в основному в завуальованій формі, як через критику “буржуазних” концепцій, так і через створення власних підходів (в рамках марксистської методології). Серед праць, які мали значний вплив на наукове розкриття поняття в колишньому СРСР, насамперед, можна назвати праці Н. Кейзерова [16; 17], Ф. Бурлацького, О. Галкіна [18], Е. Баталова [19; 20; 21], В. Житенева [22] та інших. У роботах цих авторів визначається предметна область дослідження, даються основні методологічні орієнтири вивчення цієї проблеми, виділяється зміст поняття “політична культура”, соціальні функції цього явища, фактори його формування. Політична культура на різних соціальних рівнях: суспільства в цілому, його класів, соціальних груп, прошарків і особи досліджувалась в наукових розвідках А. Дженусова, К. Гаджиева, М. Фарукшина, М. Камалова та інших.

Серед сучасних українських дослідників, які займаються як загальнотеоретичними проблемами політичної культури, так і аналізом стану політичної культури українського суспільства та перспективами її розвитку, слід відзначити праці В. Бебика, Є. Бистрицького, А. Лагутіна, М. Логунової, В. Лісового, Л. Нагорної, В. Ребкала, О. Рудакевича, П. Шляхтуна, М. Дмитренка та інших. Окремий напрямок вивчення політичної культури в контексті впливу на її розвиток ЗМІ започаткований у роботах О. Пономаріва, В. Різуна, А. Чічановського, В. Шкляра.

В цілому сучасні українські дослідники стверджують, “що уявлення про політичну культуру як про сукупність орієнтацій, цінностей, вірувань, установок залишаються серед політологів переважаючими” [23, 14; 24, 62], тобто залишаються актуальними погляди Г. Алмонда та С. Верби. З погляду дисертанта, представлені поняття не можна протиставляти, оскільки вони не можуть бути розкриті й усвідомлені одне без одного. Як стверджує К. Гаджиев: “Політична свідомість функціонує і самовідтворюється в певному політико-культурному середовищі. Разом з тим, вона є і умовою і одночасно засобом відтворення політичної культури” [25, 51].

Разом з тим, українські науковці вважають, що політична культура характеризує не тільки політичну свідомість, але й політичну поведінку [26]. Свідомість настільки включається до політичної культури, наскільки вона

зумовлює поведінку громадян. Культура політичної свідомості може бути охарактеризована як комплекс політичних уявлень, переконань, цінностей, що відображають специфіку функціонування політичної системи. Але названі прояви політичної свідомості далеко не завжди можуть бути витлумачені як прояви політичної культури. На думку В. Матусевича, “лише будучи пов’язані з готовністю до політичної дії, тобто в якості компонента соціальної установки, вони набувають ознаки політичної культури” [27, 21].

Трансформація політичних знань, уявлень, переконань як проявів політичної свідомості у прояви політичної культури, їх реалізація у політичній поведінці здійснюється за посередництвом політико-культурних установок, орієнтацій та позицій, норм, традицій.

У більш загальному розумінні орієнтації можна розглядати як “характеристики політичного самовизначення суб’єкта в рамках конкретного часу та конкретних політичних реалій”, насамперед, стосовно політичної системи суспільства та її окремих складових. Поряд з орієнтаціями доцільно виокремити з їх сукупності політико-культурні позиції — “розвинуті орієнтації, що визначаються більшою стійкістю, раціоналізмом, відрефлексованістю, нижчою емоційною насиченістю і зумовленістю” [28, 9].

Політичні норми сучасні політологи визначають як загальноприйняті вимоги-зразки щодо поведінки політичних суб’єктів, зумовлені політичними цінностями [29, 8-9]. З даним поняттям міцно пов’язане й наступне: політичні традиції — “історично усталені” “нормативні зразки політичної поведінки” [30, 514]. До речі, одне з визначень політичної культури, яке належить польському політологу А. Боднару, якраз і базується на даній характеристиці: “Політична культура є сукупністю індивідуальних позицій і орієнтацій учасників даної системи; суб’єктивна сфера, що лежить в основі політичних дій, надаючи їм значення” [31, 123].

Визначення суті політичної культури неможливе без розгляду співвідношення з родовими, вихідними поняттями “культура” та “політика”.

Політику, як правило, визначають за допомогою понять “держава”, “державне управління”, “влада”, “державна влада”. Багатогранність й багатство проявів визначає неоднозначність сучасних уявлень про політику.

Саме з цим пов’язане широке коло тлумачень, з яких політика постає як одна зі сфер життєдіяльності суспільства; система певних суспільних відносин, взаємодія класів, націй, держав між собою і владою; сукупність дій, заходів, установ, за допомогою яких узгоджуються інтереси різних верств населення; прагнення, пов’язані зі здобуттям і використанням державної влади, цілеспрямований вплив на неї; участь у справах держави, визначення форм, завдань, змісту її діяльності, наміри, мета і способи дій правлячої еліти та її оточення; прояви хитрощів, обережності, таємничості, ухилянь, обачності. Попри всю різноманітність витлумачень, реалії сьогодення вимагають орієнтації на демократичні засади політики, а саме: оптимального поєднання класового й загальнолюдського, універсального й національного; гуманістичної спрямованості, подолання технократизму, насильства,

злочинності; демократизму і моральності у здійсненні політики; громадянськості і патріотизму.

Наступною, вартою дослідницької уваги є пара політична культура й ідеологія. Ідеологія, відображаючи ставлення людей до дійсності та один до одного, спрямовується й на засвоєння цієї дійсності та, одночасно, на її трансформацію з позицій мети, ідеалів, прийнятих різними соціальними суб'єктами [32]. На досягнення певних мети, ідеалів спрямовують соціальних суб'єктів і політико-культурні цінності, що у конкретній поведінці втілюються у таких психологічних проявах, як переконання, бажання, прагнення і т.д.

З іншого боку, вибори 2006 р. до Верховної ради за пропорційним принципом, тобто від політичних партій, продемонстрували цілий калейдоскоп їх "ідеологічності", але за своєю суттю наявність ідеології у багатьох партій взагалі варто поставити під сумнів, як стверджують політологи [33], а, отже, й "ідеологічність" тих людей, які в результаті виборів певним чином заповнили "елітну нішу". Власне, партійна ідеологія (у вузькому змісті представлена партійною програмою) є спробою формулювання настроїв тих груп, на підтримку яких партія розраховує [34].

У виборі ідеології відіграють роль і чисто політичні розрахунки, тому "правизна" чи "лівизна" наших партій має переважно демонстраційний характер і покликана лише виправдовувати їхню назву. Тому застосування у якості інструментарію пізнання дефініції саме у межах політичної культури більш відповідає характеру та рівню світосприйняття соціальних суб'єктів.

Зрештою, досліджуючи політичну культуру, не можна обминути питання її співвіднесеності з таким найактуальнішим поняттям, як "менталітет". Включене до понятійного апарату науковцями Л. Февром й М. Блоком, воно спочатку означало колективну психологію суспільства на стадії цивілізації, або систему основних уявлень та поглядів членів певного суспільства [35, 58]. Ми вважаємо, що у співвіднесенні з таким тлумаченням менталітету "політична культура" є поняттям підпорядкованим, спеціалізованим у тому розумінні, що стосується колективних психологічних орієнтацій на об'єкти політичної системи суспільства.

Національний менталітет, на думку І. Патлах, як психічне утворення містить у собі весь комплекс модифікацій людської психіки. Адекватний аналіз національного менталітету дає можливість наукового обґрунтування найбільш результативних засобів управління соціальними верствами перехідного українського суспільства [36, 1]. Отже, менталітет слід розглядати як прояв необхідності у житті людини, тоді як політичну культуру (з її усвідомленням соціальним суб'єктом своїх дій, становища) належить витлумачувати як прояв свободи у її політичному житті [37, 2].

Разом з тим, попри різноманітні дослідження сутності політичної культури, її конкретних проявів та складових, проблема політичної культури, саме владної еліти, залишається недослідженою, а її розв'язання не складає єдиного концептуального поля. Як вбачається дисертанту, сама постановка питання про політичну культуру правлячої еліти дозволяє відрефлектувати

основи елітології і аргументувати її право на наукову самостійність і креативність як дослідницького підходу. Тим більше, що усталеній традиції в сучасних рамках розвитку гуманітарних наук елітологічні дослідження у нас ще не мають.

Насамперед, привертають увагу наукові праці російських фахівців. У працях Е. Охотського, Е. Старікова, С. Кисліцина та інших авторів вперше робилася спроба застосування західної елітології і політології до російських політичних реалій. Серйозно був розширений методичний арсенал досліджень (роботи К. Мікульського, Л. Бабаєвої, А. Чирікової, М. Афанасьєва, Н. Кукольова, В. Радаєва, І. Чешкова, О. Гаман-Голутвіної тощо). Зроблені кроки з вивчення проблеми ефективності діяльності еліт. Разом з тим, почалося систематичне вивчення ціннісних орієнтацій периферійних політичних і адміністративних еліт Росії. У безпосередній постановці така проблема дана в роботах учених Північно-Кавказської академії державної служби [38; 39; 40; 41; 42; 43].

Наприклад, проблему правової культури владної еліти піднімає Є. Охотський. На його думку, рівень правової культури правлячої еліти залежить від безлічі соціально-правових і організаційно-управлінських чинників. Його правова культура — це достатньо складне явище, яке є сукупністю поглядів, ціннісних орієнтацій, переконань, вчинків і дій, заснованих на праві, професійно-правових знаннях, поглядах і уміннях. Це усвідомлене виконання державним діячем і елітою в цілому юридичних постанов, їх уміння грамотно користуватися законодавством, чинними нормативними правовими актами, керуватися високими етичними критеріями в державно-управлінській і політичній діяльності і повсякденному житті [44].

На жаль, у вітчизняній науковій літературі в цілому відсутнє системне висвітлення проблеми політичної культури владної еліти. Помітне місце у вивченні питань соціально-культурного становлення української еліти займають роботи українських істориків, зокрема О. Єфименко, насамперед, її нарис “Малороссийское дворянство и его судьба” (1891 р.) [45, 151].

Подальший приріст знань у вивченні історії еліти забезпечувався зусиллями істориків державницької школи, і, насамперед, її засновника В. Липинського. У контексті вивчення проблеми державотворення, особливої ваги він надавав саме питанням формування еліти, називаючи її “українською козацькою аристократичною верствою” [46, 28]. Він виокремлював такі чинники політичної культури еліти, як “моральний лицарський імператив”, котрий спонукав до боротьби.

Ведучи мову про висвітлення українськими істориками питання про роль і місце еліти в історії Гетьманщини, а також про духовні чинники їх державотворчої діяльності, слід згадати про роботу Б. Крупницького “Основні проблеми історії України”, де виділено параграф “Дещо про характеристики українського національного духу”. Історик робив виважені спроби виявити окремі риси політичної культури старшинської еліти, а саме, її духовної, свідомісної сфери. Насамперед, він виокремлював таку її рису як

персональний індивідуалізм, схильність багатьох вдаватися до демагогії, граючи на політичній “безорієнтовності української маси з її надзвичайною чутливістю на соціальні подразнення”. Цим рисам він протиставляв патріотизм інших представників еліти [47, 184-189].

Першим із сучасних дослідників питань політичної культури українців був Б. Цимбалістий [48]. У своїх пошуках він опирався, насамперед, на дослідження Г. Алмонда та С. Верби. Науковою характеристикою політичної культури українців ХХ ст. займається з початку 90-х рр. М. Шафовал [49].

“Політичну культуру козацтва та його лідерів” розглянуто в рамках окремого параграфу у посібнику “Політична історія України” за редакцією В. Танцюри. Автори параграфу В. Семененко й Л. Радченко на фоні соціально-політичної історії від кінця ХVІ ст. до 1649 р. включно вказують на такі прояви політичної культури лідерів козацтва як ідея сильної гетьманської влади, незалежної як від уряду Речі Посполитої, так і від традиційних норм козацького співжиття. Багато матеріалу, близького до теми обраного дослідження, містить розділ “Зародження станової та національної свідомості” у монографії В. Щербака “Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина ХV — середина ХVІІ ст.” У ньому автор зосередився на виявленні тих історичних передумов, які сприяли формуванню “стереотипів поведінки і морально-етичних цінностей” козацтва [50, 204, 245]. І до поля зору історика потрапили й самі морально-етичні цінності.

Безумовний інтерес в рамках дисертаційного дослідження викликає монографія О. Струкевича [51], в якій досліджено питання політичної культури еліти Української козацької держави, розглядаються орієнтації старшин стосовно політичної системи Гетьманщини. Значну увагу звернуто на регулятивно-комунікаційні складові функціонування політичної системи і насамперед на механізми прийняття політичних рішень.

Методологічні підходи до політичної культури еліт визначає в своїй праці М. Попович. Фактично, поняття політичної культури еліти він поєднує із поняттям компетенції, стверджуючи, що “на відміну від концепцій соціальних класів (Маркс, Вебер, Маннгейм, Сорокін), концепції еліт протиставляють нижчі і вищі рівні компетенції і уже як наслідок — соціальні позиції” [52, 11]. Звідси він виходить на класифікацію соціальних груп за трьома основними принципами: соціально-економічних позицій (стани, касти, класи); культурної компетентності (еліти, маси, агресивна чернь); соціальної психології та патопсихології (нормальні групи, групи альтруїстів-пасіонаріїв, групи егоцентриків). Тобто саме культурна компетентність, на думку М. Поповича, є родовою прерогативою еліт.

В методологічних підходах українських фахівців щодо ролі і значення політичної еліти в житті суспільства спостерігаються й деякі суперечності. Одним з основних підходів до її діяльності ними розглядається метод “консолідації” суспільства, чи визначальних параметрів політичної системи: громадянського, політичного суспільства в цілому, чи “доручається”

розробка національної ідеї та ідеалів, розвиток політичної соціалізації, модернізації суспільства тощо [53; 54].

О. Туркевич розглядає необхідність підвищення ролі політичної еліти крізь призму консолідації політичних партій. Він зазначає, що у період радикальних політичних змін в суспільстві роль політичної еліти суттєво зростає. Саме тому, вважає він, рівень професійної підготовки, рівень політичної культури еліти в перехідних суспільствах відіграє визначальну роль [55].

Ю. Опалько справедливо визначає основним завданням національної еліти — розвиток історичної свідомості українського суспільства [56]. Це, безсумнівно, передбачає наявність значного культурного потенціалу української еліти. Разом із тим, інші українські дослідники підкреслюють, що українській еліті не вистачає конкретних морально-культурних якостей, які б дозволили їй стати очільником суспільства в плані його консолідації, як, наприклад, П. Ситник та А. Дерібак, які зазначають: “Досі українська національна еліта незадовільно справлялася із своєю місією. У своїй більшості вона дбала про власні егоїстичні інтереси... і дуже рідко підносилася до рівня виразника, провідника і захисника народу як цілого” [57, 233].

Шляхи щодо виправлення такого становища українські фахівці називають різні, але так чи інакше, вони стосуються важливих чинників підвищення політичної культури. Так, В. Козаков приділяє більш важливу увагу правовій культурі української еліти в розрізі культури політичної, справедливо розкриваючи специфічне співвідношення між ними. Зокрема, він зазначає: “Культура влади української еліти виявляється історично спрямованою на постійне й переважне використання адміністративних важелів влади незалежно від ступеня їх легітимізованості та опосередкованості законом. Таким чином, право як управлінська цінність було й залишається за межами функцій елітарної політичної культури” [58].

Т. Василевська бачить цей шлях в необхідності підвищення етики державних службовців як представників політичної еліти, підкреслюючи, що сьогодні необхідно здійснювати “суттєве смислове переформулювання моральних засад професії — служіння народу та кожному його громадянину стає стрижнем, навколо якого вибудовується вся система професійної етики державного службовця” [59, 250].

Ф. Медвідь [**Ошибка! Закладка не определена.**] та В. Брюховецький [60] особливу увагу звертають на виховання інтелектуальної і професійної еліти через освіту. Вони справедливо вважають, що українську національну еліту можна лише виховувати. Саме неупереджена освіта, заснована на свободі вибору, є наріжним каменем формування нової політичної еліти.

Проблему підвищення політичної культури владної еліти, як проблему загальнонаціональну піднімають М. Головатий, Ю. Шевчук. Насамперед, М. Головатий зазначає, що усій українській еліті нині передусім бракує державницької відповідальності за свої практичні дії і політичної культури. Науковець визначає тип політичної культури політичної еліти: “Хоча для

демократичного поступу держави особливий сенс має саме активістський, для значної частини української еліти характерні підданські настрої й орієнтації, навіть патріархальні” [61]. Ю. Шевчук пояснює це у такий спосіб: “У спадок від радянської імперії незалежна Україна отримала еліту, яка у переважній своїй частині має культурну зорієнтованість на колишню метрополію” [62, 6].

Духовно-культурні проблеми сучасної української еліти визначає в своїх працях і академік М. Михальченко. Головною відмінністю між українською і західними або східними елітами він вважає те, що наша еліта не патріотична, а космополітична. Одночасно, підкреслюючи роль інтелектуальної еліти, М. Михальченко підкреслює: “Вона в Україні є, проте шар її надто тонкий і це, мабуть, найстрашніша біда нашої країни. Фактично у нас немає інтелектуальних провідників — ні свого Ганді, як в Індії, ні Гавела — як у Чехії” [63]. В цілому проблемою політичної культури владної еліти переймаються і представники вищих ешелонів нашої влади. Їх зауваження в основному стосуються критичної оцінки стану сучасної владної еліти, а характеристика останньої перемижується із побажаннями їй бути “більш відповідальною та моральною.”

Так, В. Ющенко бачить проблему політичної культури нинішньої української еліти в тому, що “ментально вона належить до радянської епохи, сповідує її цінності. Україною і досі керують типові представники радянської партноменклатури. Сформовані в тоталітарній системі, вони на генетичному рівні послуговуються авторитарними принципами в управлінні країною” [64]. Ю. Тимошенко зазначає: “Еліта повинна усвідомити, що вона є соціально відповідальною. Бо ті, хто іменують себе “новою елітою”, навчилися гарно зав’язувати краватки від Бріоні, пити білий чай і тямити в творчості Кабакова, словом, перейняли західний стиль, однак чомусь залишили по той бік кордону головну ознаку справжньої еліти — нести відповідальність за соціально залежні та соціально підпорядковані групи народу” [65].

В. Литвин зазначає, що терміном “політична культура” еліти часто підміняється значно вужче поняття “політична етика”. В передвиборній кампанії опоненти постійно закидають один одному брак політичної культури, що загалом відбиває картину неблагополуччя на цьому полі. Вказуючи на необхідність формування політичної культури українського суспільства, підкреслює, що вона визначає “міру цивілізованості всякого соціуму і компетентності його елітних прошарків” [66].

Публіцист Ю. Мостова звертаючи увагу на практичні аксіологічні якості владної української еліти, звертає увагу на такі її параметри, як моральність та ефективність діяльності. Виходячи із власних оціночних суджень, термін “еліта”, в праксеологічному його значенні, вона замінює на термін “богема”. Опосередковано торкаючись політичної культури владної еліти, вона зазначає: “Слово в українській політиці нічого не означає, і це ще раз підкреслює низький моральний рівень політичної еліти. Ефективність дій

еліти вимірюється рівнем життя людини, що не відноситься до неї, успішність же представників богеми вимірюється в каратах” [67].

Таким чином, проведений аналіз наукових розвідок щодо особливостей методологічних підходів дослідження політичної культури владної еліти дозволяє зробити наступні висновки.

По-перше, панівні в політичній культурі організаційні стандарти і уявлення про те, як і хто повинен здійснювати політичну владу, як і ким мають прийматися політичні рішення, якою є роль опозиції в політичному процесі тощо, виявляються через конкретно-історичну організацію політичних інститутів [68, 18].

По-друге, компонентами політичної культури владної еліти є пізнавальні, емоційні та оціночні стани, які складаються зі знань і вірувань відносно політичної реальності, почуттів стосовно політики, причетності до політичних цінностей. До того ж, до цих компонентів слід зарахувати політичну поведінку еліти, культуру прийняття політичних рішень, культуру політичної участі тощо.

По-третє, зміст політичної культури еліти формується під впливом різноманітних чинників: соціалізації, освіти, відкритості засобів масової інформації, досвіду від стосунків з правовими установами, впливу соціально-економічних умов.

По-четверте, політична культура впливає на політичні установки представників владної еліти, проте зовсім не детермінує їхньої діяльності [69, 47]. Слід погодитися із думкою К. Гаджієва відносно того, що “культура сприяє формуванню, а не детермінує” [70, 180].

По-п’яте, поняття “політична культура” владної еліти охоплює не всю політичну свідомість і не всю політичну поведінку останньої, а лише їх усталені, типові прояви, політична культура є сукупністю стереотипів політичної свідомості й поведінки.

По-шосте, поняття “політична культура” відображає не просто сукупність політичних стереотипів суспільства, а типовий комплекс ідеальних уявлень про політику, що включає розуміння того, якою повинна бути політична система, як вона повинна функціонувати. Саме ці уявлення цілеспрямовують діяльність владної еліти у сфері політики.

По-сьоме, поняття “політична культура” владної еліти, крім раціональних, логічних чинників політичної поведінки, включає також неусвідомлювані, афектні аспекти: типові прояви в політиці темпераменту, емоцій, притаманних тій чи іншій соціальній спільності [71, 512-513].

Література

1. Бердяев Н. А. Царство Духа и царство Кесаря. – М.: Республика, 1995. – 375 с.
2. Варзар І.М. Співвідношення соціального та етноісторичного начал у побудові і функціонуванні політичної нації// Еліти і цивілізаційні процеси формування націй. – К.: ТОВ УВПК “Екс об”, 2006. – Т.2. – С.81–93.

3. Утопический социализм. Хрестоматия / Общ. ред. А.И. Володина. – М.: Республика, 1982. – 375 с.
4. Яцько А. Проблема національної безпеки у контексті сучасної взаємодії етносів // Нова політика. – 2000. – №2. – С.31–39.
5. Almond G., Verba S. The civil culture. – Princeton: Princeton University Press, 1963. – P.17–22.
6. Darendorf R. Quadratur des Zirkels: Wie entsteht die politische Kultur // Frankfurter Allg. Ztg. – 1990. – 9. Marz. – 13 p.
7. Липинський В. Національна аристократія // Консерватизм: Антологія. – К.: Смолоскип, 1998. – С. 262 – 256.
8. Карнаух А. Становлення політичної культури молоді в умовах демократизації сучасного українського суспільства: Дис. ... кандидата політ. наук: 23.00.03; – Захищена 17.03.2006. – К., 2006. – 236 с. – Бібліогр.: с. 215–236.
9. Робен Р. Культура // 50/50: Опыт словаря нового мышления. – М.: Прогресс, 1989. – С. 232 – 234.
10. Піча В.М., Хома Н.М. Політологія: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти I – IV рівнів акредитації. – К.: Каравела, 2000. – 344 с.
11. Гелей С., Рутар С. Політологія: Навчальний посібник. Вид. 3-тє, перероблене і доповнене. – К.: Т-во “Знання” України, 1999. – 427 с.
12. Сас П. М. Політична культура українського суспільства (кінець XVI – перша половина XVII ст.): Навчальний посібник. – К.: Либідь, 1998. – 295 с.
13. Цимбалістий Б. Політична культура українців // Сучасність. – 1994. – № 3. – С. 94 – 105; № 4. – С. 77 – 90.
14. Макаренко Є., Коваль О. Специфіка поняття “політична культура суспільства” // Нова політика. – 1997. – № 6. – С.8 – 12.
15. Гердер И. Идеи к философии истории человечества. – М.: Наука, 1977. – 703 с.
16. Кейзеров Н.М. Политическая и правовая культура. – М.: Юридическая литература, 1983. – 231 с.
17. Кейзеров Н.М. О соотношении гражданской и политической культур // Социально-политические науки. – 1991. – № 7. – С. 121–128.
18. Бурлацкий Ф.М., Галкин А.А. Современный Левиафан: Очерки политической социологии капитализма. – М.: Мысль, 1985. – 384 с.
19. Баталов Э. Я. Политическая культура как социальный феномен // Вестник МГУ. – Серия 12. – 1991. – № 5. – С. 68–73.
20. Баталов Э.Я. Политическая культура современного американского общества. – М.: Наука, 1990. – 256 с.
21. Баталов Э.Я. Советская политическая культура (к исследованию распадающейся парадигмы) // Общественные науки и современность. – 1994. – № 6. – С. 32–41.
22. Житенев В.А. Политическая культура: опыт формирования и проблемы. – М.: Политиздат, 1990. – 142 с.
23. Проскуріна О.О. Формування політичної культури українського суспільства: проблеми і перспективи розвитку 2001 року: Автореф. дис... кандидата політ. наук / Київ. нац. університет ім. Т.Шевченка. – К., 2001. – 20 с.
24. Політична історія України / За заг. ред. В.І.Танцюри. – К.: ВЦ “Академія”, 2001. – 488 с.
25. Политическая культура: теория и национальные модели / Гаджиев К.С., Гудименко Д.В., Каменская Г.В. и др. – М.: РАН Институт научной информации по общественным наукам, 1994. – 351 с.
26. Швидак О.М., Сівцова Н.А. Політична свідомість як фактор політичної діяльності // Вісник Житомирського державного педагогічного університету. – 2001. – № 8. – С. 11–15.
27. Матусевич В.А. Політична культура: зміст, структура, функції // Політична культура демократичного суспільства: стан і перспективи в Україні. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 26–27 лютого 1998 року. – К.: Ін-т соціальної та політичної психології АПН України: Гнозис, 1998. – С.20–28.

- 28.Бойко Е.А. Политические ориентации как социальный феномен: Автореф. дис. ... кандидата полит. наук / Уральская академия государственной службы. – Екатеринбург, 1996. – 26 с.
- 29.Жабінець Н.В. Політичні цінності та їх втілення у процесі демократизації українського суспільства: Автореф. дис. ... кандидата політ. наук / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – К., 2006. – 20 с.
- 30.Политология: учебное пособие для вузов / Сост. и ред. Н.Сазонова. – Харьков: Фолио, 2001. – 831 с.
- 31.Боднар А. Основы политологии (наука о политике). – К.: Научно-информ. предпр. “Поиск”. Укр. НИИ НТИ. Инновацион. политологич. центр “Инноцентр”, 1991. – 144 с.
- 32.Белобров Б.Д. Идеологія сталого людського розвитку в Україні в період соціальних трансформацій: проблема становлення: Автореф. дис... кандидата політ. наук / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – К., 2005. – 19 с.
- 33.Формування нової політичної еліти на виборах 2006 року: роль політичних партій та виборчих списків // Матеріали круглого столу, проведеного за ініціативою Інституту політики спільно з Представництвом Фонду Конрада Аденауера в Україні. – К.: Гнозис, 2005. – 15 с.
- 34.Дергачов О. Політичні партії за рік до виборів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cdrrp.iatp.org.ua/material/politics/partii>. Заголовок з екрану.
- 35.Гурбик А.О. Правові уявлення та народна правосвідомість // Українське суспільство на зламі середньовіччя і нового часу: нариси з історії ментальності та національної свідомості. – К.: Інститут історії України НАН України, 2001. – С. 57 – 70.
- 36.Патлах І.М. Національний менталітет як об’єкт етнополітологічного аналізу: Автореф. дис. ... кандидата політ. наук / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2002. – 16 с.
- 37.Левченко Л.О. Тенденції розвитку масової політичної свідомості в сучасній Україні: Автореф. дис. ... кандидата політ. наук / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2002. – 16 с.
- 38.Агапонов А.К., Игнатов В.Г., Понеделков А.В. Региональные административно-политические элиты и электоральные процессы. – СКАГС: Ростов-на-Дону, 2002. – 344 с.
- 39.Региональные элиты в процессе современной российской федерализации / под ред. В.Г. Игнатова. – СКАГС: Майкоп – Ростов-на-Дону, 2001. – 340 с.
40. Понеделков А.В., Старостин А.М. Региональные элиты: тенденции и перспективы развития. – СКАГС: Ростов-на-Дону, 2000. – 412 с.
- 41.Властные элиты современной России в процессе политической трансформации. – СКАГС: Ростов- на-Дону , 2004. – 399 с.
- 42.Старостин А.М. Административно–политические элиты России: позиционирование во власти и управленческая эффективность. – СКАГС: Ростов-на-Дону, 2003. – 415 с.
- 43.Сидоренко И.Н., Мархгейм М.В. Роль региональных элит в процессе современной российской федерализации. – СКАГС: Ростов-на-Дону, 2001. – 420 с.
- 44.Охотский Е.В. Высокая правовая культура – основа эффективной административно-управленческой элиты // Властные элиты современной России в процессе политической трансформации: Сборник научных трудов. –Ростов-на-Дону, 2004. – С.17–26.
- 45.Ефименко А. Малорусское дворянство и его судьба. Исторический очерк // Южная Русь: Очерки, исследования, заметки. – Т. 1. – СПб.: Общ-во им. Т.Г.Шевченко, 1905. – С. 145–199.
- 46.Липинський В. Україна на переломі 1657–1659. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII–ім столітті. – Відень: Дніпросоюз, 1920. – 304 с.
- 47.Крупницький Б. Основні проблеми історії України. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1955. – 217 с.
- 48.Цимбалістий Б. Політична культура українців // Сучасність. – 1994. – № 3. – С. 94 – 105; № 4. – С. 77 – 90.
- 49.Шафовал М. Політична культура України // Науковий збірник Українського Вільного Університету. – Мюнхен; Львів: Фенікс Лтд 1992. – С. 95 – 106.
- 50.Щербак В.О. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – середина XVII ст. – К.: Видавничий дім “КМ ACADEMIA”, 2000 – 300 с.

51.Струкевич О. Політико-культурні орієнтації еліти України-Гетьманщини. – К.: Інститут історії України, 2002. – 533 с.

52.Попович М.В. Еліта як соціальний феномен // Еліти і цивілізаційні процеси формування націй.— К.: ТОВ УВПК “Екс об”, 2006. – Т.1. – С.9–12.

53.Багмет М.О., Іванов М.С. Формування політичної нації як засіб консолідації сучасного українського суспільства // Еліти і цивілізаційні процеси формування націй. – К.: ТОВ УВПК “Екс об”, 2006. –Т.2. – С. 57–69.

54.Яремчук В.Д. Українська еліта та проблема консолідації української нації // Еліти і цивілізаційні процеси формування націй. – К.: ТОВ УВПК “Екс об”, 2006. – Т.2. – С. 437–449.

55.Туркевич О. Роль еліти в консолідації політичних партій в Україні // Українська національна ідея: реалії та перспективи: науковий збірник. – Львів: Вид-во Національного університету “Львівська політехніка”, 2006. – С.19–27.

56.Опалько Ю.В. Розвиток історичної свідомості українського суспільства як завдання національної еліти // Еліти і цивілізаційні процеси формування націй. — К.: ТОВ УВПК “Екс об”, 2006. – Т.2. – С. 533–543.

57.Ситник П.К., Дерибак А.П. Проблеми формування національної самосвідомості в Україні. – К.: НІС, 2004. – 401 с.

58.Козаков В.М. Політична еліта: особливості суб’єкт–об’єктної взаємодії механізмів формування системи цінностей державного управління в Україні // Розвиток культурного потенціалу державних службовців в Україні: Наук. пр. / За заг. ред. В.А.Рибкала. – К.; Житомир: Полісся, 2002. – С. 180–190.

59.Василевська Т. Етика державного службовця в умовах суспільних трансформацій в Україні // Еліти і цивілізаційні процеси формування націй. – К.: ТОВ УВПК “Екс об”, 2006. – Т.2. – С. 241–251.

60.Брюховецький В. Ключ до формування української євроцентричної еліти – освіта // Дзеркало тижня. – 2003. – 15–21 листопада.

61.Головатий М. Кому служить політична еліта? // Персонал Плюс. – 2006. – №21(172). – 24–30 травня.

62.Шевчук Ю. Мовне питання та українська еліта // Телекритика. – 2006. – №5. – С. 6–7.

63.Хорунжа Т. Українська еліта – непатріотична, розпорошена, кланова (інтерв’ю М. Михальченка) // Україна і світ сьогодні. – 2006. – 15 березня. – С. 8–9.

64.Ющенко В. Демократизація і європейська інтеграція України вимагають зміни політичної еліти // Дзеркало тижня. – 2003. – №44 – 15–21 листопада.

65.Тимошенко Ю. Ми повинні дати людям шанс оцінити владу і опозицію на повноцінних прямих президентських виборах // Дзеркало тижня. – 2003. – №44 – 15–21 листопада.

66.Литвин В. Політична культура українського суспільства: традиції та сучасність // Столичные новости. – 2002. – №10. – 19–25 березня.

67.Мостовая Ю. Совесть правящую элиту – бесполезно // Зеркало недели. – 2003. – №44. – 15–21 ноября.

68.Листовская В.Н. Категория “политическая культура”, ее функции в политологии. // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная литература. Реферативный журнал. – Серия 4. Государство и право. – 1995. – № 3 – С. 17–20.

69.Almond G. Discipline divided schools and sects in political science. – London: Oxford University Press, 1990. – 559 p.

70.Гаджиев К.С. Американская нация: национальное самосознание и культура. – М.: Наука, 1990. – 239 с.

71.Политология: учебное пособие для вузов / Сост. и ред. Н.Сазонова. – Харьков: Фолио, 2001. – 831 с.